

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 449

Ekonomia

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2016

Redakcja wydawnicza: Joanna Świrska-Korłub, Jadwiga Marcinek

Redakcja techniczna i korekta: Barbara Łopusiewicz

Łamanie: Beata Mazur

Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronach internetowych

www.pracnaukowe.ue.wroc.pl

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons

Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2016

ISSN 1899-3192

e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-616-9

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

ul. Komandorska 118/120, 53-345 Wrocław

tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl

www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	11
Piotr Adamczewski: Organizacje inteligentne w rozwoju społeczeństwa wiedzy / Intelligent organizations in the development of knowledge society	13
Maciej Banasik: Siła demokracji a władza finansjery na przykładzie kryzysu w Grecji / The strength of democracy vs. the power of high finance on the example of the crisis in Greece	23
Paweł Białynicki-Birula, Łukasz Mamica: Uwarunkowania i efekty polityki przemysłowej w świetle neoweberowskiej koncepcji państwa / Determinants and effects of industrial policy in the context of the neoweberian state model	40
Jan Borowiec: Integracja handlowa jako determinanta synchronizacji cykli koniunkturalnych w strefie euro / Trade integration as a determinant of business cycles synchronization in the Euro Area	52
Malgorzata Bułkowska: Potencjalny wpływ bilateralnych umów handlowych na wzrost gospodarczy UE – przewidywane skutki dla polskiego sektora rolno-spożywczego / Potential impact of the bilateral trade agreements on the economic growth in the EU – expected consequences for the Polish agri-food sector	61
Sławomir Czetwertyński: Produkcja partnerska a nieformalny obrót cyfrowymi dobrami informacyjnymi / Peer production vs. informal distribution of digital information goods	72
Ireneusz Dąbrowski: Mechanizmy sprzężeń zwrotnych i ujęcie cybernetyczne w ekonomii / Feedbacks and cybernetic coverage in economics	86
Tomasz Dębowski: Polityka regionalna Unii Europejskiej w Polsce – teraźniejszość i przyszłość / Regional policy of the European Union in Poland – present and future	96
Wirginia Doryń: Innowacyjność sektora niskiej techniki w krajach Unii Europejskiej – analiza porównawcza / Innovation of the low technology sector in the European Union – a comparative analysis	109
Karolina Dreła: Prekariat – kierunki zmian i wpływ na rynek pracy / Precariat – directions of changes and impact on the labour market	118
Monika Fabińska: Droga kobiet do sukcesu biznesowego w dobie polityki równych szans / Women’s road to business success in the era of equal opportunities policy	130

Maria Fic, Daniel Fic, Edyta Ropuszyńska-Surma: Społeczno-ekonomiczne ograniczenia rozwoju gospodarczego Polski w kontekście pułapki średniego dochodu / Socio-economic constraints of the Polish economic growth in context of the middle-income trap	142
Paweł Głodek: Proces komercjalizacji wiedzy a struktury uczelni wyższej – ujęcie modelowe / Process of knowledge commercialization and university organisational units – model approach.....	155
Aleksandra Grabowska-Powaga: Uwarunkowania kształtowania kapitału społecznego – odniesienia do Polski / Factors that influence social capital – references to Poland.....	169
Alina Grynia: Poziom oraz struktura finansowania działalności badawczo-rozwojowej na Litwie na tle pozostałych krajów UE / Level and structure of investment in research and development in Lithuania in comparison with other countries	177
Mariusz Hamulczuk, Jakub Kraciuk: Procesy globalizacji a wzrost gospodarczy w krajach europejskich / Globalisation processes vs. economic growth in the European countries	191
Anna Horodecka, Liudmyła Vozna: The vulnerability of the labor market as the effect of the human motivation to work / Wrażliwość rynku pracy jako skutek motywacji człowieka do pracy	207
Agata Jakubowska: Instytucjonalne podłoże relacji podmiotów funkcjonujących na rynku / Institutional background of relations between entities on the market	216
Ewa Jaska: Uwarunkowania makroekonomiczne rozwoju rynku reklamy medialnej w Polsce / Macroeconomic conditions for the development of media advertising market in Poland	224
Michał Jurek: Społeczna odpowiedzialność biznesu – ewolucja koncepcji i jej znaczenia / Corporate social responsibility – evolution of the concept and its importance.....	234
Renata Karkowska, Igor Kravchuk: Struktura inwestorów na GPW w Warszawie w kontekście zmian makroekonomicznych i rynkowych / Structure of investors in the Warsaw Stock Exchange in the context of macroeconomic and market changes.....	246
Grażyna Karmowska: Analiza i ocena poziomu ekoinnowacji w nowych krajach członkowskich Unii Europejskiej / Analysis and assessment of the level of eco-innovation in the new member countries of the European Union	257
Dariusz Kielczewski: Racjonalność człowieka gospodarującego w ujęciu koncepcji <i>homo sustinens</i> / Rationality of managing man in the concept of <i>homo sustinens</i>	269

Krystyna Kietlińska: Rola powiatowych urzędów pracy w przeciwdziałaniu bezrobociu w Polsce / The role of district labour offices of work in counter-acting unemployment in Poland	277
Aneta Kisiel: Kształtowanie kapitału ludzkiego – wybrane problemy / Human capital shaping – selected issues	289
Dariusz Klimek: Funkcja ekonomiczna imigracji na polskim rynku pracy / The economic function of immigration on the Polish labor market	300
Paweł Kocoń: Zarządzanie informacją – utajnianiem i ujawnianiem – jako funkcja zarządzania publicznego / Managing the information – encryption and disclosure – as public management functions	310
Anna Kozłowska, Agnieszka Szczepowska-Flis: Weryfikacja hipotezy schumpeterowskiej w kontekście rodzajowej struktury wdrażanych innowacji / Verification of Schumpeterian hypothesis in the context of generic structure of innovations	319
Anna Kozłowska, Agnieszka Szczepowska-Flis: Wpływ wybranych warunków działalności gospodarczej na aktywność innowacyjną przedsiębiorstw / Influence of chosen conditions of economic activity on innovation activity of enterprises	329
Joanna Kudelko: Nowy paradygmat rozwoju w realizacji polityki spójności / New paradigm of development in the implementation of cohesion policy	340
Wojciech Leoński: Rola państwa i instytucji rządowych w promowaniu koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu w Polsce / The role of the state and government agencies in promoting the concept of corporate social responsibility in Poland	350
Renata Lisowska: Kształtowanie przewagi konkurencyjnej małych i średnich przedsiębiorstw poprzez wykorzystanie wzornictwa przemysłowego – doświadczenia województwa wielkopolskiego / Shaping the competitive advantage of small and medium-sized enterprises through the use of industrial design – experience of the Wielkopolskie Voivodeship	358
Irena Łącka: Wkład uczelni i instytutów badawczych w ochronę własności przemysłowej w Polsce w latach 2009-2014 / Input of universities and research institutes on the protection of industrial property in Poland between 2009 and 2014	368
Agnieszka Malkowska: Eksport województwa zachodniopomorskiego – charakterystyka i znaczenie dla regionu / Exports in Zachodniopomorskie Voivodeship – profile and significance for the region	381
Natalia Mańkowska: Usługi e-administracji a konkurencyjność międzynarodowa w wymiarze instytucjonalnym / E-government services and institutional competitiveness	392
Grażyna Michalczuk, Julita Fiedorczyk: Kapitał intelektualny kraju (NIC) – konceptualizacja podejść / National intellectual capital (NIC) – the conceptualization of approach	402

Michał Michorowski, Artur Pollok, Bogumiła Szopa: Przeobrażenia w sferze dochodów gospodarstw domowych w Polsce według grup społeczno-ekonomicznych w latach 1993-2014 / Transformations in household incomes in Poland by socioeconomic groups in 1993-2014	412
Dorota Milek: Przestrzenne zróżnicowanie innowacyjności polskich regionów / Spatial diversity of Polish regions innovativeness	424
Bogumiła Mucha-Leszko: Przyczyny słabego ożywienia koniunktury gospodarczej w strefie euro w świetle hipotezy o nowej sekularnej stagnacji / Causes of the Eurozone's slow economic recovery in the light of new secular stagnation hypothesis	436
Rafał Nagaj: Działania zbiorowe i na rzecz innych – analiza porównawcza polskich, litewskich i hiszpańskich studentów / Collective actions and helping others – comparative analysis of Polish, Lithuanian and Spanish student)	450
Paulina Nowak: Regionalne zróżnicowania poziomu nasycenia w ośrodki innowacji i przedsiębiorczości / Regional variation in the level of saturation in the centers of innovation and entrepreneurship	462
Robert Pietrzykowski: Rozwój gospodarczy państw Europy Środkowej i Wschodniej jako członków Unii Europejskiej / Economic development of countries of Central and Eastern Europe as members of the European Union	476
Elżbieta Pohulak-Żołędowska, Arkadiusz Żabiński: Wykorzystanie idei otwartych innowacji we współczesnych gospodarkach / Open innovation concept in contemporary economies	487
Gabriela Przesławska: Otoczenie instytucjonalne jako czynnik międzynarodowej konkurencyjności kraju oraz inkluzywnego wzrostu / Institutional environment as a factor of country's international competitiveness and inclusive growth.....	498
Malgorzata Raczkowska: Jakość życia w krajach Unii Europejskiej / Quality of life in the European Union	511
Anna Rutkowska-Gurak: Refleksje nad metodologią nauk ekonomicznych / Reflections on the methodology of economic sciences	522
Stanisław Swadźba: Wzrost gospodarczy krajów Azji Południowo-Wschodniej i Unii Europejskiej. Analiza porównawcza / The economic growth of South-East Asia and the European Union. Comparative analysis	536
Anna Sworowska: Współpraca patentowa nauki i biznesu na przykładzie województwa podkarpackiego – analiza sieci / Network analysis of patent cooperation between science and business – the case of Subcarpathian region	547
Monika Szafrąńska, Renata Matysik-Pejas: Społeczna odpowiedzialność banków komercyjnych w Polsce wobec środowiska naturalnego / Corpo-	

rate social responsibility of commercial banks in Poland towards the natural environment.....	559
Piotr Szkudlarek: Płeć studentów a ich aktywność społeczna w świetle badań nad kapitałem społecznym / Sex of students and their social activity in the light of research into the social capital	573
Agnieszka Szulc: Instytucje formalne i nieformalne na rynku pracy w Polsce / Formal and informal institutions on the labour market in Poland	584
Andrzej Szuwarzyński: Porównanie efektywności działalności badawczo-rozwojowej w krajach OECD / Comparison of efficiency of research and development in OECD countries	595
Magdalena Szyszko: Oczekiwania bliskie racjonalnym? Współczesne koncepcje kształtowania oczekiwań uczestników rynku / Bounded rationality of expectations? Modern hypotheses of expectations formation of market participants.....	606
Ewa Ślęzak: Migracje Polaków po 2004 roku a gospodarstwa domowe – implikacje teoretyczne i praktyczne / Migrations of the Polish after 2004 vs. the households – theoretical and practical implications	616
Mirosława Tereszczuk: Instrumenty polityki handlowej Unii Europejskiej a polski handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi / Trade policy instruments of the European Union versus the Polish foreign trade in agricultural products	627
Agnieszka Tomczak: Polityka monetarna i fiskalna w warunkach wysokiego zadłużenia / Monetary and fiscal policy in the conditions of considerable indebtedness.....	639
Katarzyna Twarowska: Efekty międzynarodowej koordynacji polityki walutowej w latach 1978-2015 / Effects of international monetary policy coordination in the period 1978-2015.....	652
Zuzanna Urbanowicz: Simulation analysis of the degree of inadequacy in the single monetary policy for the EU economy outside the euro zone / Symulacyjna analiza stopnia nieadekwatności jednolitej polityki pieniężnej dla unijnej gospodarki spoza strefy euro	665
Grażyna Węgrzyn: Absolwenci na europejskim rynku pracy – analiza porównawcza / University graduates at European labour market – comparative analysis	675
Danuta Witczak-Roszkowska: Kapitał społeczny polskich regionów / Social capital of Polish regions.....	686
Katarzyna Włodarczyk: Serwicyzacja konsumpcji w polskich gospodarstwach domowych / Servicization of consumption in Polish households.....	699
Renata Wojciechowska: Between economic triumphalism and anti-economism / Między tryumfalizmem ekonomicznym a antyeconomizmem	709

Malgorzata Wosiek: Migracje międzynarodowe w procesach dostosowawczych na rynkach pracy krajów UE w czasie kryzysu / International migration in the labour market adjustment processes in the EU countries during the crisis	718
Urszula Zagóra-Jonszta: Dwugłos klasyków francuskich na temat podatków – Bastiat i Sismondi / Two voices of French classics about taxes – Bastiat and Sismondi	730
Malgorzata Zielenkiewicz: Konkurencyjność krajów UE w świetle globalnego kryzysu finansowego / Competitiveness of the EU countries in the context of the global financial crisis	740

Wstęp

Z wielką przyjemnością oddajemy do Państwa rąk publikację pt. „Ekonomia”, wydaną w ramach Prac Naukowych Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Opracowanie składa się z 65 artykułów, w których autorzy prezentują wyniki badań w czterech obszarach problemowych analizowanych na poziomie mikro- i makroekonomicznym.

Pierwszy obszar przedstawia rozważania dotyczące rynku pracy i instytucji rynku pracy, a także roli kapitału ludzkiego w gospodarce. Znalazły się tutaj wyniki badań na temat np.: roli urzędów pracy w przeciwdziałaniu bezrobociu, wpływu instytucji formalnych i nieformalnych na rynek pracy, zjawiska prekariatu, sytuacji kobiet na rynku pracy w dobie polityki równych szans czy pozycji absolwentów na europejskim rynku pracy. Drugi obszar dotyczy problemów makroekonomicznych współczesnych gospodarek, często ukazywanych w kontekście analizy sytuacji Polski na tle innych krajów unijnych. W tej grupie artykułów zaprezentowano wyniki analiz dotyczących m.in.: interwencjonizmu monetarnego i fiskalnego w warunkach wysokiego zadłużenia, polityki monetarnej i fiskalnej w krajach unijnych, ograniczeń wzrostu i rozwoju gospodarczego, innowacyjności i przedsiębiorczości, działalności badawczo-rozwojowej oraz roli kapitału intelektualnego kraju. Trzeci obszar tematyczny prezentowanej publikacji stanowią aspekty mikroekonomiczne, omawiając je np. dokonano analizy relacji podmiotów funkcjonujących na rynku, poddano ocenie przeobrażenia w sferze dochodów gospodarstw domowych czy opisano wpływ migracji na gospodarstwa domowe w Polsce. Czwarty obszar obejmuje zaś opracowania dotyczące fundamentów ekonomii, m.in. racjonalności człowieka w ujęciu *homo sustinens*, nowych paradygmatów rozwoju, refleksji nad metodologią nauk ekonomicznych, koncepcji kształtowania oczekiwań uczestników rynku czy analiz poglądów klasyków francuskich na temat podatków.

Książka przeznaczona jest dla pracowników naukowych szkół wyższych, specjalistów w praktyce zajmujących się problematyką ekonomiczną, studentów studiów ekonomicznych oraz słuchaczy studiów podyplomowych i doktoranckich.

Artykuły składające się na niniejszą książkę były recenzowane przez samodzielnych pracowników nauki, w większości kierowników katedr ekonomii. Chcielibyśmy serdecznie podziękować za wnikliwe i rzetelne recenzje, często inspirujące do dalszych badań. Oddając powyższą publikację do rąk naszych Czytelników, wyrażamy jednocześnie nadzieję, że ze względu na jej wszechstronny charakter spotka się ona z zainteresowaniem i przyczyni do rozpoczęcia inspirujących dyskusji.

Jerzy Sokołowski

Karolina Drela

Uniwersytet Szczeciński
e-mail: karolina.drela@wzieu.pl

PREKARIAT – KIERUNKI ZMIAN I WPLYW NA RYNEK PRACY

PRECARIAT – DIRECTIONS OF CHANGES AND IMPACT ON THE LABOUR MARKET

DOI: 10.15611/pn.2016.449.10

JEL Classification: J21, J28, J40, J6

Streszczenie: Konsekwencją globalizacji i przeobrażeń współczesnego rynku pracy, dokonującą się w sferze pracy, jest zmiana tradycyjnego modelu zatrudnienia, związana z nią „niepewność” i pojawianie się nowej grupy społecznej nazywanej „prekariatem”. W teorii ekonomii od niedawna rośnie zainteresowanie tym problemem, dlatego celem rozważań jest przedstawienie istoty zjawiska prekariatu oraz próba wstępnej weryfikacji definicji tego pojęcia pod kątem określenia, kto należy do tej grupy, czym się charakteryzuje to zjawisko i czy rzeczywiście obserwuje się rosnącą liczbę prekariuszy. W pierwszej części zamieszczono więc rozważania dotyczące zdefiniowania terminu prekariat oraz jego głównych cech w świetle literatury przedmiotu. Następnie podjęto próbę określenia powiązań elastycznych form zatrudnienia z prekariatem. Przedmiotem kolejnej części był wpływ prekariatu na polski rynek pracy, gdzie wskazano skalę jego zasięgu.

Słowa kluczowe: rynek pracy, bezrobocie, prekariat, elastyczne formy zatrudnienia.

Summary: The purpose of this paper is to present the essence of precarity and an attempt to pre-verify the definition of this term, in terms of determining who belongs to this group, what is characterized by the phenomenon and whether indeed a growing number of precarity is observed. In the first part of the article the notion of precariat and its main features in the light of the literature are defined. Then, an attempt is made to define the links between flexible forms of employment with precarity. The subject of the next part is the impact of precarity on the Polish labour market, where the scale of its range is indicated.

Keywords: labour market, unemployment, precariat, flexible forms of employment.

*Nic na świecie nie jest w stanie
wynagrodzić braku radości z pracy.*

Simone Weil

1. Wstęp

Globalizacja i przeobrażenia współczesnego rynku dokonujące się w sferze pracy zmieniły tradycyjny model zatrudnienia, wprowadzając „niepewność” związaną z podjęciem i utrzymaniem zatrudnienia oraz inne zjawiska, do których można zaliczyć pojawianie się nowej grupy społecznej nazywanej „prekariatem”. W teorii ekonomii od niedawna rośnie zainteresowanie tym problemem, dlatego celem rozważań jest przedstawienie istoty zjawiska prekariatu oraz próba wstępnej weryfikacji definicji tego pojęcia pod kątem określenia, kto należy do tej grupy, czym się charakteryzuje to zjawisko i czy rzeczywiście obserwuje się rosnącą liczbę prekariuszy. W pierwszej części zamieszczono więc rozważania na temat terminu prekariat oraz jego głównych cech w świetle literatury przedmiotu. Następnie podjęto próbę określenia powiązań elastycznych form zatrudnienia z prekariatem. Przedmiotem kolejnej części był wpływ prekariatu na polski rynek pracy i wskazanie skali jego zasięgu. Część końcową stanowią ważniejsze wnioski wynikające z rozważań.

Zjawisko prekariatu można badać od wielu stron [Sowa 2008], ale zakres i liczba pojęć towarzyszących oraz danych empirycznych dotyczących wszystkich kategorii osób zaliczanych do prekariatu wykraczają znacznie poza możliwości techniczne niniejszego artykułu, zatem na potrzeby dalszej analizy postanowiono zawęzić jej przedmiot i przedstawiono tylko wybrane informacje i dane empiryczne.

2. Próba definicji prekariatu

Definicji słowa „prekariat” nie można znaleźć w żadnym polskim słowniku czy encyklopedii, gdyż jest terminem relatywnie nowym. Pojęcie to zostało po raz pierwszy użyte przez francuskich socjologów w latach 80. XX wieku¹ w celu opisanego pracowników tymczasowych i sezonowych [Standing 2014]. W latach 90. XX w. Pierre Bourdieu [1998] podjął się rozważań nad prekariatem, zauważając, że jest to zjawisko powszechne, spowodowane pojawieniem się elastycznego rynku pracy, który preferuje nietypowe, niestabilne i elastyczne formy zatrudnienia na czas określony czy w niepełnym wymiarze czasu pracy, na umowę o dzieło lub zlecenie itp. Jednak znaczącej analizy i upowszechnienia tego terminu dokonał dopiero Guy Standing trzynaście lat później [Standing 2011]², precyzując pojęcie prekariatu jako

¹ Między innymi Paula Michela Foucaulta. Tematyką zainteresowali się w tym czasie także Antonio Negri we Włoszech i Jurgen Habermas w Niemczech. Termin był też często używany w Japonii i innych krajach.

² We wcześniejszym swoim dziele [Standing 2009] Standing dokonał podziału klas społecznych, gdzie wyodrębnił prekariat, jednak pełna definicja cytowana i przyjęta w niniejszym artykule za wzorcową pochodzi z 2011 r. [Standing 2011].

grupy społecznej, która cierpi na brak bezpieczeństwa związanego z pracą [Standing 2014]. Wyras ten jest neologizmem powstałym z połączenia dwóch łacińskich terminów: *precarius* (wyproszony, dany z łaski) [Miodek 2015] z pojęciem *proletarius* (*proletarius* od *proles* – potomstwo albo od nazwy najniższej, najuboższej klasy w starożytnym Rzymie, niepłacącej podatków, dającej państwu jedynie potomstwo) [Smoczyński 2012, Standing 2014]. Dodać trzeba, że mimo iż definicja powstała ostatnimi czasy, opisywana w niej grupa społeczna istnieje od dawna, z różnym napełnieniem i zmieniającym się składem.

Wojciech Jarecki zauważa natomiast, że pojęcie to od przełomu XX i XXI wieku zyskuje na popularności i nawiązuje do wspomnianych wyżej dwóch słów: „proletariatu”, mającego konotacje marksistowskie czy też konotacje np. z czasów PRL (w Polsce) i oznaczające wówczas ludzi pracujących, ale nieposiadających środków produkcji oraz wyzyskiwanych, a także angielskiego przymiotnika *precarious*, czyli niepewny [Jarecki 2014], wątpliwy, przypadkowy, niebezpieczny, ryzykowny³. Zaznaczyć należy, że te dwie definicje różnią się, gdyż podana przez Standinga grupa społeczna jest znacznie szersza niż ujęta przez Jareckiego. W przeciwieństwie do klasy proletariackich robotników przemysłowych w XX wieku, która nie posiadała własnych środków produkcji, a tym samym sprzedawała całą swoją pracę, członkowie obecnego prekariatu są zaangażowani w pracę tylko częściowo, gdyż w pracy muszą równorzędnie przeprowadzać działania, za które nie otrzymują wynagrodzenia, a są niezbędne, jeśli mają zachować dostęp do obecnych miejsc pracy i zarobków. Wyjątkiem są tu osoby bezrobotne, podejmujące działania zmierzające do zdobycia jakiegokolwiek pracy. Współczesny prekariat uważa się więc za stan braku bezpieczeństwa pracy, np. w zatrudnieniu na czas określony lub niepełnym zatrudnieniu, i uzyskaną w związku z tym niepewną egzystencję. Pojawienie się tej grupy zostało przypisane do neoliberalnego kapitalizmu [Wacquant 2015; Fox O'Mahony i in. (red.) 2014].

Trzeba zaznaczyć, że niestety wśród naukowców nie ma zgody, czym tak naprawdę jest prekariat [Przybylski 2015]. Zygmunt Bauman [2013], podobnie jak Standing, uważa prekariat za kategorię społeczną, nie klasę, dlatego w rozważaniach dotyczących tego problemu postanowiono również posługiwać się terminem prekariatu oznaczającym grupę społeczną, nie klasę. Co więcej, różnice w definiowaniu pojawiają się także na poziomie poszczególnych państw [Standing 2014].

We wcześniejszym swoim dziele Standing [Standing 2009] dokonał podziału grup społecznych, wyodrębniając prekariat, jednak definicja przyjęta w niniejszym artykule za wzorcową pochodzi z 2011 r. – Standing [2011] słusznie nazwał wówczas prekariatem grupę społeczną skupiającą osoby biedne i ubogie, a także zubożałe oraz dopiero ubożące i niepewne swojego jutra, zadłużone, również windykowane, bezrobotne, zatrudnione na umowy nietypowe, młode po szkołach tudzież bez szans na zatrudnienie, a nawet pracujące, lecz w sposób wyzyskiwany (np. nielegalnie, w szarej strefie, w złych warunkach, bez stałych godzin pracy, bez płatnych

³ Niektórzy podają, że pochodzi od francuskiego *precarité* oznaczającego niepewność.

nadgodzin, bez ubezpieczeń, bez płatnego urlopu, w warunkach pracy niepewnej itp.) [2016 a]. Ciekawe, że do tej grupy należą zarówno osoby wchodzące na rynek pracy, jak i pracownicy z wieloletnim stażem pracy i dużym doświadczeniem zawodowym. Tworzą ją tak kobiety, jak i mężczyźni, imigranci i autochtoni, posiadający jeszcze (choćby skromne) lokum i już bezdomni⁴.

Jak zauważył Standing, na rynku pracy można wyróżnić kilka współcześnie występujących grup społecznych, które zaprezentowano w tabeli 1.

Tabela 1. Współczesne grupy społeczne według Gaya Standinga

Rodzaj	Charakterystyka
Plutokracja	grupa społeczna obejmująca 0,01% najbogatszych, która żyje w całkowicie innym wymiarze niż reszta społeczeństwa; dysponuje gigantyczną mocą, olbrzymią potęgą, możliwością wpływania na media, sponsorowania polityki prawicowej, kupowania partii politycznych.
Elity	składają się z głównych udziałowców i zarządzających korporacjami, cieszą się dużymi zyskami kapitałowymi.
Salariat	grupa społeczna, która wyróżnia się stałym i stabilnym zatrudnieniem, relatywnie wysokimi wynagrodzeniami, dostępem do zysków z kapitału, różnego rodzaju świadczeniami, emeryturami itd.; to pracownicy administracji publicznej i korporacyjni urzędnicy.
Proficians	niezależni eksperci i ludzie wolnych zawodów, konsultanci zatrudniani na kontraktach, żyjący bez potrzeby długoterminowego i pełnoetatowego zatrudnienia w jednym przedsiębiorstwie.
Proletariat	klasa społeczna składająca się z robotników najemnych, zwłaszcza zatrudnionych w przemyśle, objętych systemem świadczeń socjalnych.
Prekariat	zajmujący nisko płatny, niestabilny i nieobjęty systemem świadczeń socjalnych segment rynku pracy.
Bezrobotni	poszukujący pracy.
Lumpenprekariat	tw. podklasa; ludzie odizolowani od społeczeństwa, cierpiący na różnego rodzaju schorzenia psychiczne, bezdomni, wyizolowani, niezatrudnieni – ludzie poza pracą i przynajmniej w części niezakorzenieni w ładzie budowanym w pracy i wokół zatrudnienia.

Źródło: opracowanie na podstawie [Standing 2009, 2011; Knapińska 2014, Koszowska 2015].

Wymienione grupy społeczne można byłoby wzbogacić o kilka innych, np. o białe kołnierzyki, o pracujących w usługach i posiadających zabezpieczenia społeczne, o freeterów, o biednych pracujących (*working poor*), którzy są często utoż-

⁴ Warto w tym miejscu zaznaczyć, że prekariat ma szczególne stosunki produkcji. Jest to grupa zmuszona do pogodzenia się z niestabilnym zatrudnieniem i pierwsza w historii [Standing 2011] skazana na wykonywanie pracy poniżej swojego poziomu wykształcenia, wyzyskiwana także poza godzinami pracy zawodowej i nie tylko w miejscu pracy. Ma też szczególne stosunki dystrybucji, czyli polega na wpływie dochodów tylko z płac, gdyż klasa ta nie ma dostępu do takich świadczeń, jak emerytury i/lub świadczenia chorobowe. Charakteryzuje ją również szczególny stosunek do państwa i przez państwo, gdyż zamiast zyskiwać prawa polityczne czy socjalne – traci je.

samiani z prekariatem, jednak nie zawsze nim są, itd. W 2015 r. Standing dodał do siedmiu kategorii klas jeszcze jedną (ujętą również w tabeli 1) – plutokrację [Koszowska 2015].

Prekariusze są to osoby pozbawione siedmiu zabezpieczeń dotyczących zatrudnienia [2016 b]: rynku pracy, czyli odpowiednich możliwości pracy i zarobkowania; zatrudnienia – właściwa ochrona pracownika przed zwolnieniem oraz stosowne dopasowanie w tym względzie przepisów prawnych; miejsca pracy – gwarancja związana z wykonywaniem danej pracy, z pewnością wykonywania określonych obowiązków, ochrona przed dekwalfikacją; bezpieczeństwa pracy – całościowo pojęta ochrona warunków pracy i zdrowia pracownika; reprodukcji umiejętności – pewność podnoszenia kwalifikacji (nauki zawodu, szkoleń), jak i stosownego wykorzystania nabytych umiejętności i kompetencji w pracy; dochodu – gwarancje adekwatnego dochodu: dopasowane do wykonywanej pracy stałe wynagrodzenie, ale też ochrona poprzez system minimalnej płacy; reprezentacji – gwarancja reprezentacji i ochrony praw pracownika, np. poprzez przedstawicielstwo interesów pracownika przez związki zawodowy.

Dla porównania Vosko [2010] określa cztery wymiary niepewności na rynku pracy: stopień pewności kontynuacji zatrudnienia, skuteczności regulacji rynku pracy, kontroli nad przebiegiem pracy oraz adekwatności pakietu dochodowego, dlatego stwierdzić należy, że ujęcie Standinga jest szersze i dogłębniejsze, więc definicja prekariatu podawana przez niego jest modelowa.

3. Elastyczne formy zatrudnienia a prekariat

Wraz z przekształceniami ekonomicznymi i społecznymi nastąpiła zmiana w strategiach zatrudnienia używanych przez pracodawców, którzy coraz częściej stosują nietypowe (elastyczne) formy zatrudnienia [Szyłko-Skoczny 2014], a te stanowią sposób pracy prekariatu⁵.

Zatrudnianie nietypowe szczególnie widoczne jest na dualnym rynku pracy, gdzie rynek pierwotny stanowią tzw. dobre, poszukiwane miejsca pracy, rynek wtórny zaś nieatrakcyjne, tzw. złe miejsca pracy. Słusznie zauważa Elżbieta Kryńska [2007, s. 21], że segmentacja ta powoduje podział na dwa rynki, na których „pracownicy i pracodawcy działają w oparciu o odmienne zasady postępowania i które charak-

⁵ Biorąc pod uwagę aspekt prawny, elastycznymi formami zatrudnienia nazywa się zarówno formy powstałe w wyniku uelastycznienia stosunku pracy, jak i te oparte na innej podstawie niż stosunek pracy [Szyłko-Skoczny 2004]. Pierwsze nawiązywane są w oparciu o regulacje Kodeksu pracy i obejmują: umowę o pracę na czas określony, umowę o pracę w niepełnym wymiarze godzin, umowę na okres próbny, umowę na zastępstwo, umowę na czas wykonania określonej pracy oraz telepracę. Drugą grupę stanowią formy, które nie podlegają rygorom prawa pracy i są to np.: umowy cywilno-prawne (umowy o dzieło, umowy zlecenia, umowy agencyjne), umowy o pracę nakładczą, praca tymczasowa lub samozatrudnienie [Król 2015]. Najbardziej popularne w praktyce polskiej jest jednak zatrudnienie na czas określony i umowy cywilnoprawne [Wiśniewski 2015].

teryzują się różnymi cechami”. Segment pierwotny charakteryzuje się wymienionymi wcześniej gwarancjami (zabezpieczeniami) [Standing 2011] dotyczącymi rynku pracy, zatrudnienia, miejsca pracy, bezpieczeństwa pracy, reprodukcji umiejętności, dochodu czy reprezentacji. Natomiast rynek wtórny związany jest z niższym i niestabilnym wynagrodzeniem, niewielkimi możliwościami rozwoju oraz awansu zawodowego, mniej korzystnymi warunkami pracy, a także niestabilnym zatrudnieniem i wysokim ryzykiem utraty pracy. Występują tam gorsze warunki pracy, brakuje wymienionych siedmiu gwarancji pracy i dlatego sektor wtórny identyfikowany jest z grupą pracowników peryferyjnych, „pokrzywdzonych” [Kryńska 2007], należących do prekariatu. Trzeba więc podkreślić, że prekariat zalicza się do wtórnego segmentu rynku pracy.

Jak już wspomniano, powiązanie prekariatu z elastycznymi formami pracy podniósł w swoich pracach Bourdieu [1998], który podkreślał, że powszechność zjawiska prekariatu spowodowana jest właśnie pojawieniem się elastycznego rynku pracy z nietypowymi formami zatrudnienia. Formy tej pracy rozpowszechniły się szybko i występują zarówno w przedsiębiorstwach, jak w instytucjach kultury, społecznych, w szkolnictwie czy w mediach. Oddziaływanie takiej formy zatrudnienia na człowieka ma fatalne skutki. Elastyczna praca wpływa na ludzi podobnie jak brak pracy, czyli bezrobocie: człowiek traci czasowe ramy swojego życia, a w efekcie tego alienuje się od rzeczywistości, czasu i przestrzeni. Jego przyszłość jest niewiadoma, nie ma możliwości racjonalnego planowania, stopniowo traci nadzieję i wiarę w lepszą przyszłość, zatem prekarność utrzymuje się w świadomości człowieka i przeszkadza w osiągnięciu sukcesu. Dominuje przekonanie, że jest się gorszym, nieatrakcyjnym dla rynku pracy. Pracodawca natomiast ma poczucie, że może bez końca wybierać pracowników, lecz jest to bardzo złudne, w świecie bowiem inni pracodawcy zabiegają jednak o lojalność swoich kluczowych pracowników (wysokiej klasy specjalistów)⁶. Niestety, obok nich funkcjonują również pracownicy, których koszt zwolnienia i ponownej rekrutacji na wakat jest niższy niż wynikający z utrzymywania stanowiska pracy w czasie np. spadku zamówień [Mysona-Byrska 2015].

⁶ Eksperci z zakresu rynku pracy wskazują na wiele korzyści płynących ze stosowania nietypowych form zatrudnienia. Z jednej strony zyskują pracodawcy, z drugiej zaś pracownicy, w szczególności osoby młode i o niskich kwalifikacjach, dla których jest to często jedyna możliwość podjęcia aktywności ekonomicznej. Z perspektywy pracobiorców, elastyczne formy zatrudnienia jako główne źródło dochodów są interesujące wtedy, gdy prowadzą do dalszej kariery lub są szansą na pracę dla osoby bezrobotnej. Nietypowe formy zatrudnienia miały być sposobem osiągania równowagi między pracą zawodową a życiem rodzinnym. Niestety, w Polsce postrzegane są przez przedsiębiorców/pracodawców jako sposób na obniżenie kosztów pracy oraz utrzymanie pozycji konkurencyjnej na rynku. Jednak istnienie bardzo niskich płacnych zajęć, pozbawionych jakichkolwiek osłon socjalnych i świadczeń oraz form zatrudnienia, które wymagają od pracownika samodzielnego opłacania składek, pomaga zatrudniającym na ograniczanie kosztów pracy i generowanie wyższych zysków, czyli na bogacenie się a biedny pracujący prekariusz może zatem zostać uznany za element niezbędny dla rozwoju świata konsumpcji.

Pracę prekariusza cechuje niestabilność – w każdej chwili może ją stracić [Tirado 2014, Wężyk 2015], zazwyczaj jest ona poniżej kwalifikacji, ale przede wszystkim brakuje jej siedmiu form wspomnianego już bezpieczeństwa pracy i to sprawia, że elastyczne formy zatrudnienia są postrzegane negatywnie. Dla prekariusza normą jest więc niepewność, zatrudnienie jest niestabilne, w efekcie również sytuacja życiowa jest niestabilna, towarzyszy jej stałe poczucie przejściowości, co nie pozwala na długoterminowe planowanie życia i wymaga dużego optymizmu oraz siły ducha, by nie popaść w typową dla prekariuszy frustrację [Standing 2015].

Każdy człowiek wykształca w sobie różnego rodzaju mechanizmy obronne, gdy jego sytuacja nie jest optymalna. W związku z pracą elastyczną prekariat wykształcił nowy, nietypowy ani dla salariatu, ani dla proletariatu stosunek do pracy: „Prawdziwe życie jest gdzie indziej niż w pracy” [Standing 2015, s. 23]. Prekariusz nie realizuje się w pracy, ponieważ nie jest to możliwe, a zatrudnienie traktuje tylko jako pracę zarobkową (bez związanej z pracą tożsamości zawodowej) [Szarfenberg 2016], pozwalającą na realizowanie się poza nią. Standing odnotował wytworzenie się nowej świadomości: „Świadomość prekariatu wiąże się z poszukiwaniem bezpieczeństwa poza miejscem pracy” [Standing 2015, s. 22]. Lojalność wobec pracodawcy staje się pojęciem zupełnie niezrozumiałym, bo wobec prekariusza nikt nie jest lojalny i musi sobie radzić sam, cały czas walcząc, by nie stać się zbędnym, nie dołączyć do ludzi zupełnie niepotrzebnych. Prekariat stracił wiarę w to, że praca uszlachetnia, ale alienacja od pracy jest w tym wypadku wyzwalająca.

Powyższe uwagi wskazują, że prekariat jest kategorią pracowników, którą łączą wspólne problemy zatrudnieniowe i bytowe, a charakteryzuje m.in.: niestabilność zatrudnienia (brak bezterminowych/długoterminowych umów i ochrony przed zwolnieniem), niepewność dochodu (brak stałego wynagrodzenia czy zagwarantowanej płacy minimalnej), brak dostępu do ubezpieczeń społecznych oraz brak perspektyw związanych z rozwojem kariery, niemożność przewidywania i planowania przyszłości (w tym założenia rodziny), a także nieustanna obawa, że przyniesie ona pogorszenie sytuacji⁷. To biedny pracujący, ktoś, kto mimo całodziennej elastycznej pracy zarabia tak mało, że jest w stanie zaspokoić tylko podstawowe potrzeby (często na-

⁷ Prekariuszy jest coraz więcej, ponieważ znikają miejsca pracy stałej, typowej dla salariatu – etatowej, z gwarantowanymi różnorodnymi świadczeniami (m.in. płatnymi urlopami, także rodzicielskimi, świadczeniami zdrowotnymi, bezterminową umową o pracę, stałą płacą, wynagrodzeniami pozapłacowymi). Prekariat tworzy nową normę niepewności czy niestabilności i ma inny stosunek do państwa, niż np. tradycyjna klasa robotnicza. Może być w stanie uzależnienia od pomocy, głównie od państwa. Aby otrzymywać świadczenia, osoby zaliczane do tej grupy są poddawane różnym testom oraz zmuszone do rezygnacji z niektórych swoich wolności (np. mogą być zmuszone do podjęcia pracy z dala od miejsca zamieszkania). Mówi się też o braku tożsamości zawodowej. Przejście z jednej pracy do innej, nawet w różnych sektorach prekariatu, może powodować brak komfortu posiadania wyraźnie określonej kariery i rozwoju zawodowego. Brakuje też kontroli nad czasem. Nowe formy pracy i zatrudnienia, takie jak praca na wezwanie czy popularne w Wielkiej Brytanii kontrakty zerowe lub możliwość pracy w domu, oznaczają, że oczekuje się od pracowników, by byli zawsze przygotowani do pracy. Nie można więc dokonać wyraźnego podziału dnia na czas pracy i czas wolny.

wet nie) i na dodatek rodzaj wykonywanej pracy nie daje szans na jakikolwiek rozwój i poprawę bytu, a wręcz przeciwnie – miejsce pracy może z dnia na dzień zniknąć [Urbański 2014]. Owa nieobliczalność i nieusuwalność poczucia zagrożenia wydaje się najtrudniejszym detalem egzystencji do zaakceptowania. Najgorszy jest jednak fakt, że wielu prekariuszy pracując w elastycznym zatrudnieniu i nawet w kilku miejscach, nie jest w stanie przejść do wyższej grupy społecznej i stać się pracownikami w zatrudnieniu nazywanym typowym: z umową na czas nieokreślony oraz z pełnią praw i zabezpieczeń pracowniczych.

Reasumując, elastyczne formy zatrudnienia spowodowały elastyczność względem płacy, łatwość zwalniania, ale też łatwość zmieniania funkcji pracownika. Niestabilne relacje pracy ograniczają ludzką zdolność rozwijania własnego potencjału i powodują zakwalifikowanie milionów ludzi na świecie do prekariatu [Czakov 2015], a zatrudnienie w ramach elastycznych form pracy traktowane jest jako przejaw nierównego traktowania pracowników na rynku pracy [Oczki 2014].

4. Wpływ prekariatu na polski rynek pracy

Prekariat jest kondycją kruchej i niepewnej egzystencji, na jaką skazana jest spora część światowej populacji [Sowa 2011]. Prekariatowi traktowanemu jako nowa i rosnąca liczebnie klasa społeczna przypisuje się duże znaczenie dla rozwoju nie tylko rynku pracy i jego instytucji, lecz także polityki społecznej [Polkowska 2015].

Od zakończenia II wojny światowej w Polsce panował ustrój oparty na gwarancji zatrudnienia i obowiązku pracy, rozwijało się prawo pracy i ubezpieczenia społeczne, państwo opiekuńcze typu socjalistycznego oparte głównie na działalności socjalnej zakładów pracy. Wtedy też zaobserwowano wiele zjawisk podobnych do tych z lat 90. i następnych, np. stosowanie umów cywilnoprawnych, obchodzenie obowiązków narzucanych Kodeksem pracy czy nieformalne zatrudnienie (tzw. fucha), jednak nigdy na taką skalę, jak obecnie. Wymienione zjawiska stały się podstawą dla części późniejszych rozwiązań i praktyk, które decydują o tym, że polski rynek pracy zaczął być uznawany za jeden z najbardziej elastycznych w UE [Szarfenberg 2016].

Okres transformacji spowodował przywrócenie prywatnej własności kapitału, a także wprowadzenie na nowo zasad gospodarki wolnorynkowej. Wiązało się to z destrukcją podstaw instytucji socjalistycznych, które stabilizowały warunki pracy oraz zatrudnienia. Pojawił się brak gwarancji pracy, bezrobocie i ubóstwo. Coraz częściej zaczęły być stosowane umowy na czas określony oraz umowy cywilnoprawne. Zwiększyła się też liczba samozatrudnionych, którzy nie zatrudniali pracowników. Przedsiębiorstwa szybko wyzbywały się funkcji socjalnych, lecz państwo, samorząd lub organizacje pozarządowe nie wypełniały należycie powstającej luki socjalnej. W takich warunkach pojawiły się postrzegane pozytywnie elastyczne formy zatrudnienia, a w końcu i prekariat. Krytyczny odbiór pojawił się później, mimo że zdawano sobie sprawę z afiliacji między elastycznymi formami a zjawiska-

mi negatywnymi na rynku pracy [Kryńska 2001]. Gdy już zaczęto nazywać elastyczne formy zatrudnienia umowami śmieciowymi i mówiło się o negatywnym ich charakterze, nadal jedni przedstawiali je nadal jako coś korzystnego (pozytywnie brzmiąca elastyczność), inni przeciwnie, traktowali śmieciowość bardzo negatywnie.

W kolejnych latach w Polsce zaobserwowano nowy paradygmat – pracy niematerialnej, niezarobkowej (np. wolontariat), wzmożoną mobilność siły roboczej (migrację wewnętrzną i zewnętrzną), ograniczanie pracy w przemyśle na rzecz pracy w usługach czy feminizację pracy i życia. Pracodawcy chcieli wszystko podporządkować rosnącym zasadom konkurencji i rynku i zaczęli obniżać koszty pracy, zmieniając umowy pełnoetatowe czy zatrudniając już na umowach cywilnoprawnych, mimo że wykonywana praca miała znamiona typowej. Grupa osób zaliczanych do prekariatu⁸ zaczęła więc szybko rosnąć. Zaznaczył się wyraźny podział na tych, którzy mają stabilną pracę z możliwością rozwoju i wysokim wynagrodzeniem, mogących pozwolić sobie na spełnianie marzeń, i na tych (prekariuszy) pracujących w warunkach niepewności, za niską płacę, najczęściej w elastycznych formach zatrudnienia, często niezgodnie z wykształceniem i posiadanymi kompetencjami, których stać na bardzo skromne życie, pozbawionych możliwości zawodowego rozwoju i spełnienia marzeń albo zaspokojenia potrzeb dotyczących zabezpieczenia społecznego. Coraz częściej całe grupy zawodowe (np. pielęgniarki) mogły być kwalifikowane do prekariatu i coraz częściej negatywna sytuacja tych grup była manifestowana w postaci strajków ogólnopolskich, lecz nie zawsze skutecznie, bo polska gospodarka nadal jest nastawiona na konkurowanie tanią i dyspozycyjną pracą. Zestawiano z sobą elastyczność zatrudnienia i bezpieczeństwo socjalne, jednak nie dochodziło do konsensusu w tej kwestii.

Przyczyny wyodrębniania się nowej klasy społecznej należy wiązać z przemianami dokonującymi się w sferze pracy, a także zmianami technologicznymi na nie oddziałującymi. Zjawisko prekarianizmu w Polsce opisuje się najczęściej w kontekście ludzi młodych, z których większość nie ma stałej pracy i jest długotrwale bezrobotna. Kolejnym problemem są niskie wynagrodzenia, będące powodem, dla którego odsetek tzw. ubogich pracujących rośnie. Okazuje się, że dotyczy to nie tylko osób słabiej wykształconych, ale również tych po studiach. W efekcie może występować spadek motywacji i coraz większa skłonność do emigracji.

Stopa bezrobocia wśród młodych ludzi (w przedziale 15-25 lat) w Polsce wyniosła w 2014 r. 23,9% i jest trzykrotnie wyższa niż stopa bezrobocia w pozostałych grupach wiekowych (od 25 do 64 lat) – 7,7%. Wysokie bezrobocie młodzieży odzwierciedlają trudności napotymane przez nią w poszukiwaniu pracy. Jednak nie musi to oznaczać, że grupa bezrobotnych w wieku pomiędzy 15 a 24 rokiem życia jest duża, ponieważ wielu młodych ludzi uczy się w pełnym wymiarze godzin,

⁸ Prekariuszami są więc pracownicy centrów handlowych, usługowych, budowlańcy, pielęgniarki, naukowcy, emigranci, ochroniarze, sprzątaczkę, opiekunki do dzieci, kelnerzy, kasjerki itd.

a zatem nie pracuje ani nie szuka pracy, co nie znaczy, że część z nich nie jest prekariuszami.

Młodzi⁹ w wieku 15-29 lat, zatrudniani w 2015 r. w Polsce jako pracownicy tymczasowi, stanowili 54,3% zatrudnionych (w UE 32,5%) – 57% młodych kobiet i 51,9% młodych mężczyzn. Widać tu tendencję wzrostową od 2008 r. i negatywną sytuację, gdyż co druga młoda osoba jest zatrudniona tymczasowo. Natomiast odsetek pracowników w grupie wiekowej 25-64 lata, którzy swoją podstawową pracę wykonywali w niepełnym wymiarze czasu pracy, był rzadki i zmniejszył się z 9,6% w 2004 r. do 7,1% w 2014 r. (w UE zaobserwowano sytuację odwrotną – wzrost do 19,6%). Współczynniki zatrudnienia w tej samej grupie wiekowej w niepełnym wymiarze czasu pracy różnią się znacząco w zależności od płci pracowników: w 2015 r. w Polsce na niepełny etat zatrudnionych było prawie 9,9% (10,3% w 2014 r.) kobiet i 4,2% mężczyzn (4,4% w 2014 r.), w UE odpowiednio aż 32,1% (32,2% w 2014 r.) i 8,9% (w 2014 r. 8,8%). Polska wyróżnia się wśród innych państw członkowskich UE stosowaniem umów na czas określony, których udział zwiększył się w 2014 r. do 28,3% (w UE 14%) i był to największy odsetek w UE takich pracowników.

Konkludując, liczba pracowników (młodych i nie tylko) zatrudnionych tymczasowo i na czas określony rośnie. Są to ludzie, którzy mimo zatrudnienia, mogą pozwolić sobie tylko na ubogie życie. Rośnie także liczba osób świadczących pracę jedynie na podstawie umów cywilnoprawnych oraz innych umów krótkookresowych. Wymienione przykłady i sytuacja na polskim rynku pracy dowodzą zwiększającej się liczby prekariuszy w Polsce.

5. Zakończenie

Na współczesnym rynku pracy zauważa się negatywne przemiany. Pojawiło się zjawisko prekariatu, które zaobserwowano nawet w bogatych krajach na całym świecie. Charakterystyczne jest, że rosnącą liczbę osób pracujących w elastycznych formach zatrudnienia, a pozostających nadal biednymi czy ubogimi, żyjącymi w poczuciu nieustannej niepewności co do pracy, dochodów, możliwości uregulowania zobowiązań i nieufności, zakwalifikować trzeba do grupy prekariatu.

Podkreślić warto, że w prekariacie zachodzą złe zmiany, a do tej grupy coraz częściej także należą ci, których nazwano by uprzywilejowanymi. Prekarne warunki pracy dotyczą również zawodów o stosunkowo dużym prestiżu społecznym, np. managerów, dziennikarzy, artystów, inżynierów, naukowców z wyższych uczelni, specjalistów od marketingu, pracowników agencji reklamowych, projektantów, a nawet wysoko wyspecjalizowanych producentów kultury, których zakwalifikowano by do grupy *proficians*, lecz niektórzy pracujący w wymienionych zawodach mają dosyć niestabilności zatrudnienia. Niestety, wszyscy są zagrożeni prekaryzacją, gdyż elastyczne formy zatrudnienia są przez pracodawców powszechnie stosowane i nikt nie

⁹ Według danych Eurostatu.

wydaje się w stu procentach chroniony. Pracę może stracić każdy, a znalezienie nowej, stabilnej, etatowej może okazać się trudne lub niemożliwe. Coraz częściej problem ten będzie dotyczyć nie tylko osób młodych, ale i po 50. roku życia. Prekaryzacja pozostaje więc realnym zagrożeniem dla każdego obywatela, a niepewność wydaje się trwale wpisana w dzisiejszy rynek pracy.

Pamiętając, że zagadnienie to dotyczy szerokiej grupy społecznej, która przeważnie dopiero wchodzi na rynek pracy, czyli w bliskiej przyszłości zacznie na nim dominować i będzie wywierać bardzo duży wpływ, należy zwrócić na nie szczególną uwagę nie tylko ze względu na aktualną sytuację pracowników, ale też potencjalne zagrożenia dla ustabilizowanego rynku pracy w przyszłości. Wtedy prekariat nie będzie traktowany jak nowa, niebezpieczna klasa.

Szansą na ograniczenie tego zjawiska jest fakt, że prekaryzacja, likwidując podział na bogatą Północ i biedne Południe oraz tradycyjny porządek klasowy, może spowodować, że prekariat stanie się podmiotem globalnej, uniwersalnej zmiany, której przeprowadzenie nie będzie już leżało w interesie tylko państw biednych, ale i bogatych. Wiąże się to np. ze zmianami definicji pracy i uznaniem za pracę wszelkich form pracy, nie tylko zarobkowej, oraz przede wszystkim z potrzebą lepszego zrozumienia ambicji, pragnienia i strategii działań prekariatu w każdej organizacji i państwie, i szerszych konsekwencji walki społecznej.

Literatura

- 2016 a, *Guy Standing. Prekariat. Nowa niebezpieczna klasa*, <http://www.mojasocjologia.pl/guy-standing-prekariat-nowa-niebezpieczna-klasa/> (2.05.2016).
- 2016 b, *Guy Standing. Prekariat. Nowa niebezpieczna klasa*, Kaczmarek P., Karolak M. (tłum.) <http://www.praktykateoretyczna.pl/rozdzial-1-prekariat/> (4.05.2016).
- Bauman Z., 2013, *Far away from „solid modernity”*, *Revolutions: Global trends & regional issues*, no. 1, t. 1, s. 23.
- Bourdieu P., 1998, *Prekariat ist überall*, [w:] *Gegenfeuer. Wortmeldungen im Dienste des Widerstandes gegen die neoliberale Invasion*, UVK, Konstanz, s. 96-102.
- Czakon P., 2015, *Od klasy kreatywnej do prekariatu. Koncepcje nowych podmiotów struktury społecznej zglobalizowanego świata i ich krytyczna ocena*, *Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, Organizacja i Zarządzanie*, z. 85, s. 112.
- Fox O'Mahony L., O'Mahony D., Hickey R. (red.), 2014, *Moral Rhetoric and the Criminalisation of Squatting: Vulnerable Demons?*, Routledge, London, s. 25.
- Jarecki W., 2014, *Prekarianizm w Polsce – skala zjawiska, skutki i perspektywy*, *Annales: Etyka w Życiu Gospodarczym*, nr 3, t. 17, s. 53-64.
- Knapieńska M., 2014, *Prekariat jako zjawisko występujące na współczesnym rynku pracy w Polsce i Unii Europejskiej*, *Studia Oeconomica Posnaniensia*, vol. 2, no. 7 (268).
- Koszowska E., 2015, *Bezwarunkowy dochód podstawowy. Prof. Guy Standing: każdemu się należy*, <http://wiadomosci.wp.pl/kat,141202,title,Bezwarunkowy-dochod-podstawowy-Prof-Guy-Standing-kaazdemu-sie-nalezy,wid,17923766,martykul.html> (5.05.2016).
- Król M., 2015, *Dywersyfikacja form zatrudnienia a nierówności społeczne*, *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, nr 2 (42), s. 368-369.

- Kryńska E., 2001, *Dylematy polskiego rynku pracy*, IPiSS, Warszawa.
- Kryńska E., 2007, *Elastyczność zatrudnienia na polskim rynku pracy*, *Polityka Społeczna*, nr 11-12, s. 21.
- Miodek J., 2015, *Między słowami. Prekariat. Od łaski pańskiej się zaczęło*, http://wyborcza.pl/magazyn/1,144508,17734790,Miedzy_slowami_Prekariat_Od_laski_panskiej_sie_zaczelo.html (3.05.2016).
- Mysona-Byrska J., 2015, *Zbywatele, prekariusze i praca w świecie konsumpcji*, [w:] Godek L., Sikora M. (red.), *Z problemów współczesnej filozofii*, t. II, *Fil o- S o f i j a*, nr 29, s. 205-217.
- Oczki J., 2014, *Nierówności na rynku pracy w Polsce*, [w:] Kłos B., Szymańczak J. (red.), *Nierówności społeczne w Polsce*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa, s. 151.
- Polkowska D., 2015, *Prekariat w szkolnictwie wyższym. Próba analizy*, *Dialog. Pismo Dialogu Społecznego*, nr 2 (45), s. 39.
- Przybylski M., 2015, *Prekariat w lokalnej polityce społecznej województwa łódzkiego*, [w:] Przywojska J. (red.), *Samorządowa polityka społeczna. Wyzwania i działania*, seria *Ekonomia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 76.
- Smoczyński W., 2012, *Prekariusze wszystkich krajów*, *Polityka. Niezbędnik Inteligenta Plus*, nr 1, s. 83.
- Sowa J., 2008, *Niežnośna płynność bytu, czyli jak rewolucja kapitalistyczna pożera własne dzieci*, 2+3D, nr 27.
- Sowa J., 2011, *Prekariat — proletariat epoki globalizacji*, [w:] Sokołowska J. (red.), *Robotnicy opuszczają miejsca pracy*, Muzeum Sztuki, Łódź, s. 108, 122-123.
- Standing G., 2009, *Work After Globalization: Building Occupational Citizenship*, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham–Northampton, s. 102-116.
- Standing G., 2011, *The Precariat: The New Dangerous Class*, Bloomsbury Academic, London and New York.
- Standing G., 2014, *Prekariat: Nowa niebezpieczna klasa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 43, 47, 46-48.
- Standing G., 2015, *Karta prekariatu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 22, 23.
- Szarfenberg R., 2016, *Prekarność, prekaryjność, prekariat – krótkie wprowadzenie*, s. 4, 8, rszarf.ips.uw.edu.pl/pdf/prekariat3.5.pdf (28.04.2016).
- Szylko-Skoczny M., 2004, *Polityka społeczna wobec bezrobocia w Trzeciej Rzeczypospolitej*, IPS UW, Warszawa, s. 251.
- Szylko-Skoczny M., 2014, *Zmiany w modelu pracy*, [w:] Rączaszek A., Koczur W. (red.), *Polityka społeczna wobec przemian demograficznych*, *Studia Ekonomiczne*, nr 167, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, s. 176.
- Tirado L., 2014, *Hand to Mouth: Living in Bootstrap America*, G.P. Putnam's Sons, Hardcover.
- Urbański J., 2014, *Prekariat i nowa walka klas przeobrażenia współczesnej klasy pracowniczej i jej form walki*, Książka i Prasa, Warszawa.
- Vosko L.F., 2010, *Managing the margins: Gender, citizenship and the international regulation of precarious employment*, Oxford University Press, New York.
- Wacquant L., 2014, *Marginality, ethnicity and penalty in the neo-liberal city: an analytic cartography*, *Ethnic and Racial Studies*, no. 10 (37), s. 1687-1711.
- Wężyk K., 2015, *American Dream nie działa. Rozmowa z Lindą Tirado, celebrytką prekariuszy*, http://wyborcza.pl/duzyformat/1,144506,17835202,American_Dream_nie_dziala_Rozmowa_z_Linda_Tirado_.html (04.05.2016).
- Wiśniewski Z., 2015, *Elastyczne formy zatrudnienia oraz przyczyny niskiej mobilności zawodowej mieszkańców*, *Ekspertyza*, Toruń, http://defs.pomorskie.eu/documents/372678/482375/9_Elastyczne+formy+zatrudnienia.pdf/cc5c87b0-1ce6-4a6e-a1c4-8ff698484ce2 (1.05.2016).